

Znaczenie Morza Czarnego dla Ukrainy

Anna Maria Dyner, Maria Piechowska

Morze Czarne ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa i gospodarki Ukrainy. Zmniejszenie zdolności operacyjnych Rosji na tym akwenie jest jak dotąd jednym z najważniejszych ukraińskich osiągnięć militarnych, ale Rosja nadal będzie podejmować siłowe i dyplomatyczne próby uzyskania kontroli nad Morzem Czarnym. Tym samym niezbędne będzie dalsze wsparcie Ukrainy w rozwoju jej zdolności do utrzymania drożności morskich szlaków handlowych, m.in. poprzez ich rozminowywanie oraz wspieranie ukraińskiej gospodarki, także w postaci ułatwień w transporcie produktów drogą lądową.

Znaczenie Morza Czarnego dla ukraińskiej gospodarki. Morze Czarne umożliwia Ukrainie szybki i tani dostęp do rynków Europy, Bliskiego Wschodu i Afryki, a także – przez Kanał Sueski – do rynków azjatyckich. Jednak obecnie w wyniku rosyjskiej agresji działają tylko trzy ukraińskie porty na północno-zachodnim brzegu: w Odessie, Czarnomorsku i Piwdennem. Pozostałe nie funkcjonują ze względu na działania wojenne, np. port w Mikołajowie, który przed inwazją odpowiadał za 25–30% ukraińskiego eksportu, bądź znajdują się pod kontrolą rosyjską, jak położony nad Morzem Azowskim Mariupol. Możliwości eksportu drogą morską ograniczają dodatkowo ataki na infrastrukturę portową oraz wyższe (ze względu na trwającą wojnę) ceny ubezpieczeń transportu szlakiem morskim.

Blokada portów, która nastąpiła po rosyjskiej inwazji, miała znaczenie nie tylko militarne, ale też jako element osłabiania ukraińskiej gospodarki. Doprowadziła do przekierowania części ukraińskiego eksportu na drogę lądową (w mniejszym stopniu przez porty naddunajskie) do państw Unii Europejskiej. Transport drogowy i kolejowy ze względu na ograniczoną ładowność ciężarówek i składów kolejowych nie był jednak w stanie w pełni zastąpić morskiego. Wydajność transportu lądowego jest też ograniczona z powodu zbyt małej przepustowości infrastruktury granicznej. Dlatego po wycofaniu się Rosji z tzw. [czarnomorskiej inicjatywy zbożowej](#) w lipcu 2023 r. Ukraina przełamała rosyjską blokadę i samodzielnie odnowiła korytarz transportowy, częściowo poprzez wody

terytorialne Rumunii i Bułgarii, praktycznie przywracając pełną operacyjność szlaku morskiego. Dzięki temu w 2024 r. udział towarów wysyłanych statkami stanowił prawie 50% wartości eksportu (20,8 mld dol.). Nie udało się jednak wrócić do poziomu sprzed rosyjskiej agresji, kiedy drogą morską przesyłano towary stanowiące równowartość ok. 62% całości eksportu (42 mld dol. w 2021 r.).

Znaczenie Morza Czarnego dla bezpieczeństwa Ukrainy. Rozpoczynając pełnoskalową agresję na Ukrainę, Rosja dysponowała zdecydowaną przewagą w zdolnościach morskich, w tym w liczbie jednostek, które operowały na Morzu Czarnym i Azowskim. W przeciwieństwie do rosyjskiej, ukraińska flota w XXI w. do czasu rosyjskiej agresji nie otrzymała żadnego nowoczesnego okrętu. Ponadto w 2014 r. w trakcie aneksji Krymu doszło do zajęcia przez Rosję znacznej części jednostek ukraińskiej marynarki wojennej i straży granicznej stacjonujących w bazach morskich, a do rosyjskiej Floty Czarnomorskiej przeszło 6 tys. marynarzy i oficerów, którzy wcześniej służyli w armii ukraińskiej. W efekcie w 2022 r. Ukraina posiadała głównie jednostki wyprodukowane w czasach ZSRR i 4 patrolowce straży granicznej należące wcześniej do USA – w sumie 20 słabo uzbrojonych okrętów.

W pierwszej fazie pełnoskalowej agresji przewaga w posiadanych zdolnościach morskich dała Rosji m.in. możliwość blokowania ukraińskich portów i prowadzenia ostrzałów ukraińskiego terytorium z wykorzystaniem pocisków bazowania morskiego. Rodziła też obawy o możliwość

przeprowadzenia desantu morskiego wspierającego działania sił lądowych, co w pierwszych miesiącach wojny mogło istotnie zmienić jej przebieg.

Ukraina zniwelowała tę przewagę, uciekając się do wykorzystania bezzałogowców – morskich (np. Magura) i powietrznych oraz rakiet. Udały się ataki na pojedyncze okręty (w tym ważne z propagandowego punktu widzenia zatopienie flagowego krążownika rosyjskiej Floty Czarnomorskiej Moskwa) oraz na porty w okupowanych przez Rosję Sewastopolu i Berdiańsku spowodowały, że Rosja utraciła 28 okrętów (z czego 21 bezpowrotnie) oraz została zmuszona do przebazowania swoich jednostek do portu w Noworosijsku, który znajduje się poza zasięgiem ukraińskich dronów. Działania obronne Ukrainy sprawiły, że morski teatr działań ma obecnie charakter drugorzędny, a osłabienie rosyjskich zdolności do operowania na Morzu Czarnym zmniejszyło, choć nie zniwelowało, jej możliwości rażenia celów na terenie Ukrainy – w tym infrastruktury cywilnej. Ukrainie pomogła też decyzja Turcji o zamknięciu cieśnin czarnomorskich dla rosyjskich okrętów, podjęta jeszcze w lutym 2022 r., która uniemożliwiła wsparcie tą drogą Floty Czarnomorskiej.

Konsekwencje regionalne i globalne. Ukraińskie działania militarne nie tylko pozwoliły na przywrócenie handlu czarnomorskiego, ale zmniejszyły ryzyko rosyjskiego desantu na południu Ukrainy (w obwodzie odeskim) oraz przebiecia się do Naddniestrza, redukując zagrożenie dla Mołdawii.

Odblokowanie szlaków transportowych na Morzu Czarnym miało też istotne znaczenie dla [światowego bezpieczeństwa żywnościowego](#). W 2021 r. Ukraina odpowiadała za 9% światowego eksportu pszenicy, 12% kukurydzy, 17% jęczmienia i 46% oleju słonecznikowego (dane World Economic Forum). Próba blokowania przez Rosję tego eksportu była przez nią wykorzystywana m.in. [w przekazie do państw Globalnego Południa. Rosja fałszywie obwiniała Ukrainę i jej partnerów o spowodowanie kryzysów żywnościowych](#) oraz zwiększała ceny eksportowanej przez siebie żywności.

Problemy związane z żeglugą na Morzu Czarnym sprawiły, że przyspieszyła transformacja ukraińskiej kolei. W proces zaangażowała się m. in. Komisja Europejska, która włączyła Ukrainę i Mołdawię do procesu rozwoju europejskich korytarzy transportowych sieci TEN-T. Rozbudowa sieci normalnotorowej na Ukrainie zwiększy odporność tego państwa na poziomie militarnym i gospodarczym, a w przyszłości ułatwi korzystanie z korytarzy transportowych Bałtyk – Morze Czarne.

Wyzwania dla Ukrainy. W bliskiej perspektywie można spodziewać się dalszych militarnych i dyplomatycznych prób blokowania eksportu z Ukrainy przez Rosję, co wzmocni jej pozycję kluczowego eksportera produktów żywnościowych, i co jej władze będą chciały wykorzystać do złagodzenia reżimu sankcji. Rosja nadal będzie chciała włączyć niekorzystne dla Ukrainy ustalenia dotyczące handlu morskiego w proces negocjacyjny – w trakcie [rozmów w Rijadzie](#) zaproponowała np. inspekcje statków. Przyjęcie takich propozycji umożliwiłoby jej kontrolowanie ukraińskiego eksportu i w ten sposób stałoby się instrumentem osłabiającym Ukrainę. Nie

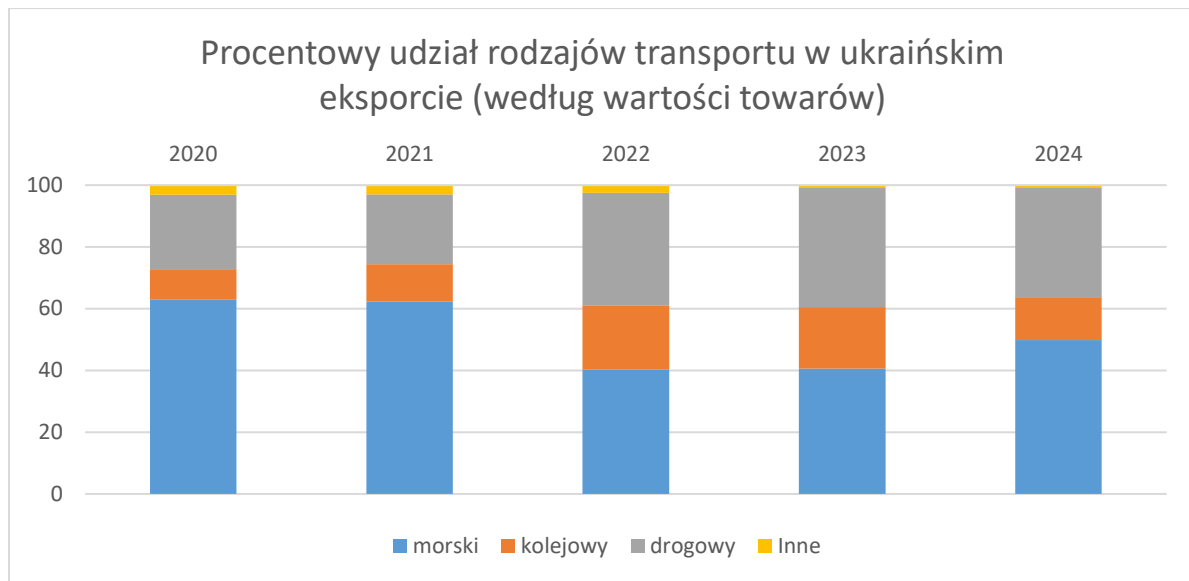
można też wykluczyć, że Rosja będzie próbowała odzyskać inicjatywę na Morzu Czarnym, co pozwoli jej ponownie zablokować wykorzystywane przez Ukrainę szlaki handlowe.

Wyzwaniem dla Ukrainy ciągle pozostaje też obrona portów, gdyż Rosja w ostatnich tygodniach zwiększyła liczbę środków rażenia powietrznego atakujących ukraińską infrastrukturę – w czerwcu br. użyła rekordowej liczby bezzałogowców (5337). Ataki oznaczają nie tylko bezpośrednie zagrożenie, ale paraliżują działanie portów – w 2024 r. w Odessie wymuszone przerwy w pracy trwały łącznie 32 dni w skali roku.

Wnioski i rekomendacje. Obecnie wysiłki Ukrainy i państw partnerskich powinny się skupiać na utrzymaniu przewagi militarnej w północno-zachodniej części Morza Czarnego i zagwarantowaniu swobodnej żeglugi w czasie działań zbrojnych i po ich zakończeniu. Dlatego niezbędne jest dalsze dostarczanie Ukrainie uzbrojenia koniecznego do skutecznej obrony portów – systemów obrony powietrznej i środków do utrzymania funkcjonalności szlaku morskiego, takich jak rakiety, których rezerwy mogą się wyczerpać ze względu na nasilające się rosyjskie ataki. Istotne będzie też zagwarantowanie Ukrainie w przyszłości możliwości współpracy z czarnomorskimi państwami NATO, m.in. poprzez organizację ćwiczeń wojskowych oraz wsparcie w odbudowie marynarki wojennej. Jednocześnie państwa Sojuszu powinny wykorzystać ukraińskie doświadczenia do lepszego zabezpieczenia własnych portów, okrętów oraz podmorskiej infrastruktury krytycznej.

Zagwarantowanie bezpieczeństwa Morza Czarnego powinno być też jednym z kluczowych elementów przyszłego planu pokojowego. Dlatego powinien się w nim znaleźć punkt o utworzeniu międzynarodowej misji monitoringowej na tym akwenie, której celem będzie uniemożliwienie Rosji prowadzenia wrogich działań militarnych i ponownego przejęcia kontroli nad szlakiem handlowym. Kluczowe będą też działania czarnomorskich państw Sojuszu, które już teraz podejmują wspólne inicjatywy, np. rozminowywanie akwenu. Warto, aby Polska rozważyła dołączenie do tych działań.

BIULETYN PISM

Dane: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, oprac. PISM